

Redakcja: Sławomir Poleszak (zastępca dyrektora IEŚ), Agnieszka Zajdel (sekretarz redakcji), Szczepan Czarnecki, Spasimir Domaradzki, Łukasz Krzyżanowski, Sławomir Łukasiewicz, Damian Szacawa, Agata Tatarenko

Nr 1390 (130/2025) | 30.06.2025

ISSN 2657-6996

© IEŚ

Andrzej Szabaciuk

Problem statusu Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej jako instrument w rozgrywce geostrategicznej Rosji

Po rosyjskiej pełnoskalowej inwazji na Ukrainę 24 lutego 2022 r. kwestia statusu Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej (dalej: UCP) związanej z Rosją stała się istotnym elementem rosyjskiej propagandy, mającym uzasadniać agresję jako obronę „kanonicznego” prawosławia. Była ona również częścią szerszej negatywnej kampanii informacyjnej, koordynowanej przez prominentnego adwokata amerykańskiego Roberta Amsterdama. Uchwalenie przez Ukrainę kontrowersyjnej ustawy z 20 sierpnia 2024 r., pozwalającej na likwidację struktur religijnych powiązanych z agresorem, spotkało się z ostrą krytyką międzynarodową, co ułatwia Rosji działania i stanowi poważny problem z punktu widzenia negocjacji nowego pakietu pomocowego z USA.

Cerkiew prawosławna na Ukrainie po 24 lutego 2022 r. Obecnie na Ukrainie funkcjonują dwie duże wspólnoty prawosławne: Ukraińska Cerkiew Prawosławna pozostająca w łączności kanonicznej z Patriarchatem Moskiewskim, do której przynależy 8,1 tys. parafii, oraz powołana w 2018 r. autokefaliczna Cerkiew Prawosławna Ukrainy (dalej: CPU) z ok. 9 tys. parafii. Od 2019 r. do Cerkwi autokefalicznej przeszło ok. 2 tys. parafii UCP, przy cichym wsparciu władz Ukrainy. Patriarchat Moskiewski nie uznał soboru zjednoczeniowego z 2018 r. i nie uznaje kanoniczności Cerkwi autokefalicznej, którą określa „schizmatyczną” lub „raskolnikami”. Wspierana jest ona przez władze Ukrainy, które jednocześnie podejmują działania wymierzone w UCP, oskarżaną o kolaborację z Federacją Rosyjską oraz o szerzenie wrożej Ukrainie ideologii *russkogo miru*.

Kwestia wyznaniowa stanowi jeden z kluczowych elementów rosyjskiej narracji związanej z genezą inwazji na Ukrainę. To obrona ludności rosyjskiej i „kanonicznego” prawosławia – prześladowanych przez władze Ukrainy – miały uzasadniać decyzję o rozpoczęciu pełnoskalowej wojny. Władze Rosji traktowały Cerkiew prawosławną na Ukrainie w sposób instrumentalny, o czym może świadczyć tajny raport przygotowany dla władz Federacji Rosyjskiej przez Federalną Służbę Bezpieczeństwa w lutym 2022 r., który został przechwycony przez służby ukraińskie, a następnie przekazany na Zachód. Na jego podstawie brytyjski Royal United Services Institute opracował analizę, z której wynika, że jednym z głównych argumentów uzasadniających rosyjski atak na Ukrainę była przynależność około połowy populacji Ukrainy do zinfiltrowanej przez rosyjskiej służby Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej (PM)¹.

Znaczenie prorosyjskiej Cerkwi prawosławnej na Ukrainie potwierdzają również rozmowy pokojowe prowadzone na Białorusi. W projekcie Porozumienia w sprawie uregulowania sytuacji na Ukrainie i neutralności Ukrainy z 7 marca 2022 r., w artykule 8 zapisano następujący warunek pokoju: „Zagwarantowanie wolności sumienia i wyznania, zniesienie i zapobieganie ograniczeniom i dyskryminacji kanonicznej Cerkwi prawosławnej (Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej), przywrócenie wszystkich jej praw, w tym prawa własności”².

Patriarchat Rosyjski i władze Federacji Rosyjskiej wielokrotnie interweniowały na arenie międzynarodowej w sprawie rzekomego prześladowania Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej. Patriarcha Cyryl wystosował kilkanaście oficjalnych pism do liderów religijnych oraz kluczowych organizacji międzynarodowych (ONZ, OBWE, Unia

¹ *Ukraine Through Russia's Eyes*, The Royal United Services Institute, 25.02.2022, <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/ukraine-through-russias-eyes> [24.03.2025].

² *Договор об урегулировании ситуации на Украине и нейтралитете Украины*, 07.03.2022, <https://www.rferl.org/a/russia-ukraine-peace-deal-putin-draft-treaty/33183664.html> [26.04.2025].

Europejska, Rada Europy), dotyczących sytuacji „kanonicznego” prawosławia na Ukrainie. Federacja Rosyjska dwa razy zwołała Radę Bezpieczeństwa ONZ poświęconą kwestii „prześladowania” chrześcijan przez Ukrainę (17 stycznia 2023 r. i 17 listopada 2023 r.), a temat ten był również wielokrotnie poruszany podczas debat w ONZ. Ministerstwo Spraw Zagranicznych FR 30 listopada 2024 r. opublikowało specjalny raport poświęcony temu zagadnieniu. Kluczową tezą dokumentu było oskarżenie władz Ukrainy o prowadzenie od lat polityki zmierzającej do likwidacji Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej, dyskryminację jej duchowieństwa i wiernych oraz zmuszanie ich do przejścia do sztucznie stworzonej, „schizmatycznej” Cerkwi Prawosławnej Ukrainy. Od 2022 r. prześladowania miały rzekomo się nasilić, gdyż Ukraina stała się *de facto* „dyktaturą neonazistowską”, dążącą do przymusowej ukraiinizacji wszystkich sfer życia, w tym religijnej³.

Amerykańscy konserwatyści i problem wyznaniowy. Amerykańscy konserwatyści związani z Partią Republikańską, jak kontrowersyjny dziennikarz Tucker Carlson czy prominentny prawnik Robert Amsterdam, przedstawiają Ukraińską Cerkiew Prawosławną jako ofiarę prześladowań prowadzonych przez „dyktatorski reżim” Wołodymyra Zełenskigo. R. Amsterdam – zatrudniony przez ukraińskiego oligarchę Wadyma Nowińskiego w październiku 2023 r. – twierdził, że autokefaliczna CPU została stworzona w 2018 r. przez CIA, a Stany Zjednoczone finansują jej działania, łamiąc konstytucyjną wolność religijną. Republikanie, w tym wiceprezydent James D. Vance, domagali się, by pomoc wojskowa dla Ukrainy była uzależniona od ochrony Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej. Tylko dzięki zabiegom Ukrainy, która na szeroką skalę wykorzystywała w swoim lobbingu w Waszyngtonie środowiska protestanckie, udało się przekonać przewodniczącego Izby Reprezentantów Mike’a Johnsona do zatwierdzenia pakietu ponad 60 mld dol. pomocy dla Ukrainy⁴.

Argumenty R. Amsterdama są zbieżne z retoryką Rosyjskiej Cerkwi Prawosławnej i władz Rosji, które przedstawiają UCP jako prześladowaną mniejszość wymagającą ochrony. Dla ukraińskiego społeczeństwa takie porównania dyskredytują UCP, wzmacniając podejrzenia o jej powiązania z Moskwą. Tymczasem na Zachodzie ta narracja może wzmacniać nastroje antyukraińskie. Działania te mają kluczowe znaczenie w kontekście kontynuowania wsparcia militarnego dla Ukrainy przez nowy gabinet Donalda Trumpa.

Ustawa z 20 sierpnia 2024 i reperkusje międzynarodowe. Uchwalenie 20 sierpnia 2024 r. Ustawy o ochronie porządku konstytucyjnego w sferze działalności organizacji religijnych – przewidującej możliwość konfiskaty majątku czy nawet likwidacji podmiotów religijnych powiązanych ze strukturami wyznaniowymi znajdującymi się na terytorium państwa-agresora – wzmogło działania dezinformacyjne wymierzone w Ukrainę. Przyczyniło się do tego także skrytykowanie nowych przepisów przez Human Right Watch w raporcie z 30 października 2024 r. oraz przez Biuro Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka w raporcie z 7 listopada 2024 r.⁵

Robert Amsterdam i związane z nim osoby kontynuowali lobbing na arenie międzynarodowej. 4 lutego 2025 r. opublikowano obszerny raport pt. *Ukraine’s Attack on Religious Freedom*, opisujący prześladowania Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej przez władze Ukrainy, w którym szczegółowo analizowano także ustawę z 20 sierpnia 2024 r. Natomiast 19 lutego 2025 r. Tucker Carlson przeprowadził trzeci z kolei wywiad z R. Amsterdamem, w którym ten ostro krytykował prezydenta Zełenskigo, zarzucając mu autorytaryzm, korupcję, łamanie wolności mediów i prześladowanie UCP. Amsterdam twierdził, że Ukraińcy obawiają się walczyć, bo boją się o swoje cerkwie, a rząd jest rzekomo kontrolowany przez służby specjalne. Ponadto porównywał ukraińską ustawę do praw

³ О противоправных действиях киевского режима в отношении Украинской православной церкви (УПЦ), её священнослужителей и прихожан (Доклад Министерства иностранных дел Российской Федерации), МВД, 29.01.2025, https://mid.ru/en/foreign_policy/reports/1993260/?lang=ru [09.06.2025].

⁴ David L. Stern, *As U.S. rushes to send military aid, Ukrainians applaud lobbying effort*, „The Washington Post”, 29.04.2025, <https://www.washingtonpost.com/world/2024/04/29/ukraine-lobbying-military-aid-war/> [26.06.2025].

⁵ *Report on the Human Rights Situation in Ukraine 1 August to 30 October 2023*, United Nations, 07.11.2024, s. 20-22, <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ukraine/2024-12-31-pr41-ukraine-en.pdf> [25.06.2025].

dyskryminujących Żydów w III Rzeszy i oskarżał Zachód o cenzurowanie informacji pod wpływem silnego ukraińskiego lobbingu w USA⁶.

Rosja wykorzystywała podobną narrację do dyskredytowania Ukrainy, włączając po raz kolejny kwestię statusu UCP do swoich żądań pokojowych. 28 maja 2025 r. Siergiej Ławrow podkreślił, że Rosja domaga się m.in.: rezygnacji Ukrainy z członkostwa w NATO, zniesienia ograniczeń dla mniejszości rosyjskojęzycznych i uchylecia ustawy z 20 sierpnia 2024 r. W memorandum z 2 czerwca 2025 r. Rosja włączyła postulat zniesienia restrykcji wobec UCP jako jeden z warunków zawarcia pokoju.

Wnioski. Kwestia Ukraińskiej Cerkwi Prawosławnej związanej z Patriarchatem Moskiewskim stała się kluczowym elementem rosyjskiej propagandy, wykorzystywanym do uzasadnienia inwazji na Ukrainę. Dokumenty, takie jak ujawniony raport FSB, potwierdzają, że Rosja traktowała UCP jako narzędzie wpływu, infiltrując jej struktury. Temat ten był również obecny w negocjacjach pokojowych w 2022 r., kiedy Rosja domagała się specjalnych gwarancji dla UCP, co świadczy o jej strategicznym znaczeniu w rosyjskiej polityce.

Rosja aktywnie wykorzystywała kwestię UCP do dyskredytowania Ukrainy na arenie międzynarodowej, organizując m.in. posiedzenia Rady Bezpieczeństwa ONZ i publikując raporty o „prześladowaniach religijnych”. Prokremlowscy lobbysci, jak Robert Amsterdam, oraz amerykańscy konserwatyści (m.in. Tucker Carlson i J. D. Vance) powielali tę narrację, dążąc do ograniczenia wsparcia militarnego dla Ukrainy. Działania te, choć w okresie prezydentury Joe Bidena nieskuteczne w blokowaniu pomocy, wzmacniały antyukraińskie nastroje wśród części zachodnich elit.

Uchwalenie przez Ukrainę ustawy z sierpnia 2024 r., umożliwiającej likwidację struktur religijnych powiązanych z agresorem, spotkało się z krytyką organizacji broniących praw człowieka, co Rosja wykorzystwała do wzmocnienia swojej narracji. Mimo to Ukraina skutecznie broniła swojej polityki, przekonując Zachód, że działania wobec UCP są konieczne ze względu na bezpieczeństwo państwa. Konflikt wokół UCP pozostaje istotnym elementem rosyjsko-ukraińskiego sporu, wpływając zarówno na wewnętrzną sytuację Ukrainy, jak i na międzynarodowe postrzeganie wojny.

⁶ *Bob Amsterdam: How USAID Is Helping Zelensky Destroy Christianity with Fake Churches and Violence*, YouTube, Tucker Carlson, 19.02.2025, <https://www.youtube.com/watch?v=T0DE7JWI5hA> [26.06.2025].